

такі ўрад, якога сам варты. І разам з тым кажа пра веліч свайго народа, верыць у яго вызваленне, у яго духоўныя і стваральныя сілы: “Мы, беларусы, цяпер, літасцю нашай шляхты і добранькага Пана Бога, зрабіліся такім народам, што ў нас цыганскае кара-леўства – вялікая дзяржава, а бойка на палявой мяжы – знешняя палітыка, лаянка баб ля студні – барацьба за мову, а гандаль радзімай – адзіны гатунак гандлю, які нам дазво-лены”. На падставе адзначанага можна сцвярджаць, што ў аснове філасофіі героя (і адпаведных аўтарскіх поглядаў) знаходзіцца выключная любоў да чалавека і Радзімы.

Заклучэнне. Ідэйна-мастацкі акцэнт на вобразе Медыкуса ў аповесці “Цыганскі кароль” найперш сведчыць аб напружаным ідэйна-эстэтычным пошуку У. Караткевіча. Не прымаючы шаблоннай рэвалюцыйнасці, бунтарства, аўтар шукаў іншыя формы ўва-саблення высокага маральнага пошуку, больш рэалістычныя і пераканаўчыя. Пісьмен-нік імкнуўся выявіць вытокі самасвядомасці беларусаў, а таксама даказаць, што любыя крайнія тэорыі залішняй паслухмянасці і пакоры ці стыхійнага бунту павінны быць уважаны з пазіцыі народнай мудрасці і маральнай аксіялогіі.

1. Шынкарэнка, В.К. Нястомных пошукаў дарога: праблемы паэтыкі сучаснай беларускай гістарычнай прозы / В.К. Шынкарэнка. – Мінск: Беларус. навука, – 2002. – 208 с.
2. Караткевіч, У. Свая легенда. Ладзя Роспачы. Цыганскі кароль / У. Караткевіч. – Мінск: Папуры, 2018. – 240 с.
3. Верабей, А. Уладзімір Караткевіч: жыццё і творчасць / А. Верабей. – Мінск: Бел.навука, 2005. – 271 с.

ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ АДЗІНКІ З КАМПАНЕНТАМ *ВОЧЫ* Ў НАРОДНЫХ ГАВОРКАХ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Рымша У.А.,

студэнтка 2 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт

Нацыянальна-культурная адметнасць кожнага народа вельмі выразна адлюстроўваецца праз яго дыялектную мову. Яе спецыфіку вызначаюць найперш лексічны і фразеалагічны пласты. Бясспрэчным з’яўляецца тое, што ўстойлівыя выразы як літаратурнай, так і дыялектнай мовы рэпрэзентуюць багаты жыццёвы вопыт народа, розныя бакі яго жыцця і побытавай сферы. Беларуская дыялектная фразеалогія не з’яўляецца выключэннем. Асабліваю ўвагу звяртаюць на сябе фразеалагічныя адзінкі Віцебшчыны – гэтага надзвычай цікавага ў этнамоўным плане рэгіёна. Дастаткова вялікую ў колькасных адносінах тэматычную групу складаюць фразеалагізмы з саматычным кампанентам, у тым ліку кампанентам *вочы*. Актуальнасць нашага даследавання заключаецца ў тым, што фразеалагічным адзінкам дыялектнага тыпу належыць асаблівая роля ў стварэнні этнамоўнай карціны свету народа, паколькі рэгіянальныя ўстойлівыя выразы – гэта дастаткова цікавыя і інфарматыўныя сродак адлюстравання жыццядзейнасці людзей. Таму вывучэнне нацыянальнай карціны свету на матэрыяле дыялектнай фразеалогіі з’яўляецца адным з перспектыўных накірункаў, якія распрацоўваюцца лінгвістамі ў канцы ХХ – пачатку ХХІ ст.

Мэта артыкула – вызначыць структурна-семантычныя асаблівасці фразеалагічных адзінак з кампанентам *вочы* ў народных гаворках Віцебшчыны.

Матэрыял і метады. Даследаванне праведзена на аснове аўтарскага слоўніка народнай лексікі, фразеалогіі і парэміялогіі “Вошацкі словазбор Рыгора Барадуліна” (2013) [1] і дыялектнага слоўніка “Мова Сенненшчыны: дыялектны слоўнік” (2015) [2], а таксама з дапамогай лексікаграфічных матэрыялаў дыялектнага тыпу, сабраных на працягу апошніх гадоў студэнтамі факультэта гуманітарыстыкі і моўных камунікацый ВДУ імя П.М. Машэрава падчас дыялекталагічных практык. Агульная

колькасць даследаванага моўнага матэрыялу склала каля 40 фразеалагічных адзінак. Асноўнымі метадамі выступаюць метаад кампанентнага аналізу і апісальны метаад.

Вынікі і іх абмеркаванне. Яшчэ з даўніх часоў людзі спасцігалі рэчаіснасць дзякуючы органам пачуццяў, а таксама з дапамогай тых ці іншых частак цела. Дастаткова часта чалавек апісвае навакольны свет па сваім падабенстве. Таму невыпадкова, што ў склад фразеалагічных адзінак нярэдка ўваходзяць кампаненты-саматызмы. Найбольш поўна сярод такіх моўных адзінак прадстаўлены ўстойлівыя выразы з кампанентам *вочы*.

Трэба заўважыць, што лексічная адзінка *вочы* дастаткова часта ўдзельнічае ў працэсе фразеалагізацыі розных пачуццяў і эмоцый у беларускай літаратурнай мове. І гэта невыпадкова, бо, па словах праф. В.А. Маславай, назоўнік *вочы* з’яўляецца “найважнейшай часткай галавы і твару чалавека” [3, 150].

Як вядома, *вочы* дапамагаюць нам бачыць і аналізаваць навакольны свет. Калі чалавека нешта ўражае, то ён шырока расплюшчвае *вочы*. Відаць, таму і з’явіліся такія ўстойлівыя адзінкі рэгіянальнага тыпу, як *вочы на лоб павылазілі* ‘пра вялікае здзіўленне’; *вочы на яблыку зрабіць* ‘вочы, выразныя і вялікія ад здзіўлення’: *А чаго ты гэта вочы на яблыку зрабіў, хіба не ведаў, што яе дома няма?* (аг Светласельскі Шум.). Фразеалагізмы *глянуць адным вокам* ‘паглядзець’ [2, 100]; *прадаваць вочы* ‘пільна ўглядацца’ [1, 210]; *на вачах* ‘побач, пад прыглядам’ [2, 100] і інш. абазначаюць або непаўнавартаснае дзеянне (бачыць толькі на адно вока) ці доўгі працэс назірання за чым-небудзь. У дыялектным слоўніку “Мова Сенненшчыны” зафіксавана фразеалагічная адзінка *ні звесці вока* ў значэнні ‘не заснуць’: *Учарашнюю ноч вока ні звела* [2, 100].

Разнастайнасць семантыкі і функцыянавання характарызуе дыялектныя адзінкі *галыя вочы* ‘зайздрослівыя вочы’ [1, 196]; *залиць вочы* ‘напіцца гарэлкі’ [1, 199]; *вочы не прасыхаюць* ‘пра чалавека, які злоўжывае спіртным’ [2, 100]; *залапіць вочы* ‘даць хабар’. Напрыклад: *Ён ўжо добра залапіў вочы суддзю, ясна, што сваё высудзіць* [1, 199]. Асаблівая ўвага ва ўстойлівых выразях акцэнтуюцца на позірку злога чалавека, а таксама на тым, як ён глядзіць на суразмоўцу, пра што сведчаць сінанімічныя ідыёмы *паказеліць вочы* ‘вырачыць вочы’: *Паказеліў ужо вочы, казёл бязрогі* [1, 209] і *паялопіць вочы* ‘вылупіць, вырачыць’: *Чаго ты вочы свае паялопіў?* [1, 210].

Адмоўна паказваецца ў даследаваных фразеалагізмах зайздрасць і бессаромнасць чалавека: *вочы ў цюцькі пазычыўшы* ‘без сораму’: *Толькі вочы ў цюцькі пазычыўшы, можна гэтак было зрабіць* (Лужкі Шарк.); *тыркацца на вочы* ‘надакучваць’ (Палялейкі Шарк.); *раса вочы выядае* ‘пра зайздроснага чалавека’: *Да, з суседзямі мне не пашанцавала: ім раса вочы выядае* (Відзы-Лаўчынскія Брасл.) і інш.

Калі чалавек старэе або знаходзіцца ўжо ў сталым узросце, вельмі часта пагаршаецца зрок і *вочы* пачынаюць дрэнна бачыць. Гэта, мабыць, і з’явілася прычынай з’яўлення ўстойлівых адзінак з нейтральнай афарбоўкай: *садзіцца на вочы* ‘слепнуць’ [2, 100] або *слабы на вочы* ‘слепавокі’: *Стала слабая на вочы* [2, 100].

Заклучэнне. Як сведчыць даследаваны моўны матэрыял, фраземы са структурным кампанентам *вочы* ўтрымліваюць у сваім значэнні пераважна адмоўны сэнсавы кампанент. Структурна-семантычны складнік выяўленых устойлівых выразоў абумоўлены не толькі асаблівасцямі этнічнага светапогляду беларусаў, але і спецыфікай жывых народных гаворак той ці іншай мясцовасці. Прааналізаваныя фразеалагічныя адзінкі дастаткова цікава, глыбока і поўна адлюстроўваюць асаблівасці псіхічнага стану чалавека, яго паводзін, фізіялагічных працэсаў і эмацыйных пачуццяў, як станоўчых, так і адмоўных. Даследаванне фразеалагізмаў з саматычным кампанентам *вочы*, што шырока ўжываюцца ў народных гаворках Віцебскага рэгіёна,

дае магчымасць вызначыць асаблівасці нацыянальнай рэчаіснасці і светапогляду беларускага этнасу, а таксама праілюстраваць спецыфіку яго ментальнасці і паводзін.

Такім чынам, даследаваныя дыялектныя фразеалагізмы ў складзе асобнай тэматычнай групы, якія і сёння актыўна функцыянуюць у народна-дыялектнай мове Віцебшчыны, выяўляюць нацыянальную карціну свету беларусаў і разам з тым адлюстроўваюць самакаштоўнасць, самабытнасць беларускай мовы і культуры нашага народа ў кантэксце глабалізацыйных працэсаў.

1. Вушацкі словазбор Рыгора Барадудзіна / укл. Н. Давыдзенка ; прадм. У. Някляева. – Мінск : Кнігазбор, 2013. – 388 с.
2. Мова Сенненшчыны : дыялектны слоўнік. У 2 т. Т. 1. А-О / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Філ. Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы»; уклад.: Н.М. Бунько [і інш.] ; навук. рэд. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч. – Мінск: Беларуская навука, 2015. – 424 с.
3. Маслова, В.А. Лингвокультурология. Учебное пос. / В.А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.

СЕМАНТИКО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ЭВФЕМИЗМОВ

Рубникович А.А.,

студент 2 курса ВГУ имени П.М. Машерова, г. Витебск, Республика Беларусь

Научный руководитель – Шеверина О.В., канд. филол. наук, доцент

Значимый пласт лексики любого языка составляют эвфемизмы, которые являются одним из самых интересных языковых явлений в структуре современного языкознания. Актуальность изучения эвфемизмов обусловлено широтой их функционирования, как доминирующей коммуникативной тактики, в текстах различного типа дискурсов, и недостаточной комплексной лингвистической изученностью данного языкового явления на материале разных языков.

Цель работы – выявить тематическую представленность немецкоязычных эвфемизмов и установить особенности их функционирования.

Материал и методы. Материалом для анализа послужили лексические единицы-эвфемизмы, полученные методом сплошной выборки, из онлайн-словарей современного немецкого языка: DWDS (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache), Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache, Multitran, а также корпус параллельных немецкоязычных текстов Национального корпуса русского языка. Методологический инструментарий составили качественно-количественный анализ, элементы статистического анализа, метод систематизации, контекстуальный анализ, дескриптивный метод.

Результаты и их обсуждение. В толковом словаре С.И. Ожегова и Н.Ю. Шведовой термин «эвфемизм» определяется, как: «Эвфемизм (от греч. euphemia – воздержание) – слово или выражение, заменяющее другое, неудобное для данной обстановки или грубое, непристойное, напр. «уснул последним сном» вместо «умер», «неумен» вместо «глуп» и т.д.» [3]. Большая Советская энциклопедия, в свою очередь, даёт следующее определение: «Эвфемизм комплексной – замена грубых слов или выражений более мягкими» [2]. Однако не стоит понимать эвфемизмы как просто замену грубого слова более мягким. Основная цель их функционирования – это избежать непонимания, конфликтных ситуаций и чувства неудобства у собеседника.

Качественный анализ фактического материала исследования позволил выделить 4 тематические сферы немецкоязычных эвфемизмов:

1) бытовая сфера, например, *stilles Örtchen* ← Toilette', *einschläfern* ← ein krankes Tier töten, *sozial schwach* ← arm, *zu den Vätern versammeln* ← sterben и др.;

2) экономическая сфера, например, *Kundeninformation* ← Werbung, *Mitbewerber* ← Konkurrent, *kostenintensiv* ← teuer, *Preis Anpassung* ← Preiserhöhung и др.;